

ІСТОРИЧНА НАУКА В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ КООРДИНАТАХ

Філіпович М. Б.

*кандидат історичних наук, доцент,
Почесний професор Балтійського науково-дослідного інституту
проблем трансформації економічної сфери
(м. Рига, Латвійська Республіка),
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Академія рекреаційних технологій і права
м. Луцьк, Україна*

Історія – одна з ключових суспільних наук, що формує світогляд людства. Історична наука – це живий організм, який постійно перебуває у русі. Вона зберігає фундаментальні засади, але водночас потребує постійної трансформації та адаптації до сучасності. Відокремившись від філософії наприкінці XIX століття, історія почала власний шлях, і нині перед нею постають нові виклики, що потребують перегляду методології.

Так, тривалий час історія мала «чоловіче обличчя». Жіночий досвід залишався невидимим, адже його не вважали вартим наукового аналізу. Лише з 1960-х років, завдяки феміністичному руху, з'явилися дослідження, що висвітлювали роль жінок у суспільному розвитку. Це призвело до формування напрямів «жіноча історія», а згодом – «гендерна історія».

Однак, навіть сьогодні історія у шкільних підручниках та академічних працях здебільшого залишається «чоловічою». Жіночий досвід подається як окремий, хоча насправді він є невід'ємною частиною загальної історії людства. Завдання сучасної науки – інтегрувати жіночі ролі та внески у спільний історичний наратив.

Традиційно історія подається крізь призму політики та воєн: правителі, битви, революції. Повсякденне життя, культура, соціальні практики залишаються на периферії. Такий підхід формує песимістичний і часто травматичний образ минулого.

З середини XX століття з'явився новий напрям – історія повсякденності. Фернан Бродель наголошував, що саме дрібні події та побутові практики формують суспільство. В Україні цей підхід почав активно розвиватися на початку 2000-х років, коли дослідники

звернули увагу на життя пересічної людини як ключ до розуміння історичних процесів.

Розвиток технологій і масова діджиталізація змінили спосіб продукування та поширення історичних знань. Соціальні мережі та інтернет-блоги створили умови для партисипативного підходу: історію почали творити не лише професійні історики, а й широкі кола громадськості.

Це призвело до деавторизації та горизонтальності у поширенні знань. Водночас виникла проблема: як відрізнити наукову історію від маніпулятивної чи пропагандистської? Прикладом є використання історії як інструменту політичної війни – від польського фільму «Волинь» до «уроків історії» російського президента, що стали зброєю у гібридній війні. Тому сьогодні особливо актуальним є розвиток історичної медіаграмотності та навичок фактчекінгу.

На початку XXI століття зростає значення історичної пам'яті. Вона виконує компенсаторну функцію – допомагає суспільству впоратися з травматичним досвідом, зберегти культуру, мову та ідентичність. Друга світова війна, конфлікти на Балканах та нинішня війна в Україні актуалізували питання збереження пам'яті про минуле насильство й несправедливість. Попри «меморіальний бум» у гуманітаристиці, досі тривають дискусії щодо визначення понять «історична пам'ять», «колективна пам'ять», «суспільна пам'ять» та «національна пам'ять». Збереження спогадів про минулі страждання стає важливим інструментом подолання криз і формування майбутнього.

Виклики сучасності поставили перед історичною наукою потребу у змінах, зокрема у методологічних підходах вивчення та подання історії. Однією з ключових проблем сучасної історіографії є методологічна інерція. Попри появу нових напрямів – гендерної історії, історії повсякденності, цифрової історії – значна частина досліджень і надалі тяжіє до традиційних схем. До традиційних методологічних схем вироблених у XX столітті які довгий час визначали спосіб написання та викладання історії на наш погляд відносяться:

Політико-центристська превалює у посібниках та підручниках для здобувачів вищої освіти. Суть якої у тому, що історія розглядається передусім як історія держав, урядів, правителів та політичних інститутів. У радянських та пострадянських підручниках основний акцент робився на діяльності князів, царів, президентів, партійних лідерів в наслідок чого формується уявлення, що історія – це насамперед політика, а життя пересічних людей має другорядне значення.

Військово-героїчна тематика переважає в шкільних підручниках у яких історія подається через призму воєн, битв, перемог і поразок. Зокрема у шкільних курсах XX століття теми про Київську Русь чи козацтво зводиться до опису походів, битв, військових стратегій.

На думку авторів це має сприяти виховання «героїчного» образу минулого, але водночас відбувається і надмірна мілітаризація історичного наративу.

Соціально-класова схема (соціалістичний підхід Грушевського, марксистська традиція) – згідно якої історія пояснюється через боротьбу класів, соціальні конфлікти та визвольні рухи. М. Грушевський, творець фундаментальної «Історії України-Руси», заклав у вітчизняну історіографію соціалістичний підхід, який акцентував увагу на народних масах, соціальних рухах та боротьбі за визволення [3]. Цей підхід мав прогресивне значення для свого часу, адже протиставлявся імперським концепціям. Однак у сучасних умовах він часто призводить до надмірної ідеологізації та редукції історії до класової боротьби одночасно ігноруючи культурні та інтелектуальні аспекти.

Наслідком є те, що історія України подається як безперервний ланцюг визвольних змагань і соціальних конфліктів, тоді як культурні, економічні та повсякденні аспекти залишаються на периферії. Така методологія формує образ минулого як суцільної трагедії, що не сприяє розвитку позитивної ідентичності.

Регіоналістська схема (Смолій та його школа): історія України розглядається крізь призму окремих регіонів – Галичини, Волині, Поділля, Слобожанщини. У підручниках В. Смолія та В. Степанкова для 7 класу історія України подається через призму окремих регіонів [7]. Навчальний посібник «Історична регіоналістика» під редакцією В. Смолія закріпив цей підхід як трандисциплінарну галузь, він пропонує аналізувати історію через локальні сюжети, що збагачує картину минулого [6]. У сучасних підручниках для старших класів, простежується тенденція до регіоналізації – окремі теми подаються крізь призму локальних історій [1]. Проте надмірний акцент на регіональних особливостях сприяє фрагментації історичного наративу, коли загальнонаціональна історія розпадається на низку локальних сюжетів і створюється ризик втрати цілісності та формування суперечливих ідентичностей, особливо в умовах сучасних політичних викликів.

Зважаючи на реалії та намагаючись уникнути крайнощів – як надмірної ідеологізації, так і надмірної фрагментації Інститут історії України НАН України веде дослідження щодо інтеграції регіональних підходів у загальнонаціональну концепцію.

Як рудименту, але все ж таки серед історіографії ще можна зустріти дослідження в основі якої лежить *ідеологічна схема*, дана схема, зазвичай притаманна послідовникам радянської ідеології. Суть цієї схеми полягає у тому, що історія інтерпретується як поступове сходження до «світлого майбутнього» соціалізму. Така метода подачі історичного матеріалу характеризується спотворенням, замовчуванням,

сортунням фактів, ідеологізацією науки, підпорядкування історії політичним цілям.

Перші роки сучасної незалежності відбилися і на методологічній основі дослідження історії України сформувавши *національно-визвольну схему*, коли історія України розглядалася як низка визвольних змагань проти іноземних загарбників. У підручниках 1990-х років акцент робився на Хмельниччині, Коліївщині, визвольних рухах ХХ століття. Кінцевим результатом такої подачі передбачалося формування патріотичного нарративу, однак іноді це призводило до надмірної героїзації та ігнорування соціально-культурних процесів, і сяло сумніви у правдивості подачі історичного матеріалу.

Зважаючи на ситуацію історики стали активно піднімають питання щодо потреби переходу від класичних схем до неklasичної історіографії, яка враховувала б культурні, антропологічні та повсякденні аспекти [2; 4; 5; 8].

Таким чином, проведений аналіз засвідчує, що сучасна історична освіта стикається з низкою суттєвих методологічних проблем, які визначають її ефективність та суспільну значущість. Відсутність методологічної єдності, домінування традиційних фактографічних підходів, недостатня підготовка педагогів, політизація історичного знання, виклики цифрового середовища, напруження між національними та глобальними нарративами, а також складнощі інтеграції інтердисциплінарних методів – усе це формує складне поле, у межах якого функціонує сучасна історична освіта.

Література:

1. Власов В. С. Історія України : підручник для 11 класу. Київ : Генеза, 2019.
2. Гірц К. Інтерпретація культур / пер. з англ. Київ : Основи, 2004.
3. Грушевський М. Історія України-Руси : у 10 т. Львів-Київ : Наукове товариство ім. Шевченка, 1898–1937.
4. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: досвід постнекласичного знання. Київ : Ніка-Центр, 2012.
5. Зашкільняк Л. Сучасна історіографія: стан і перспективи. *Український історичний журнал*. 2020. № 3. С. 5–18.
6. Історична регіоналістика: теоретико-методологічні засади / ред. В. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014.
7. Смолій В., Степанков В. Історія України : підручник для 7 класу. Київ : Генеза, 2015.
8. Філіпович М. «Окупація» чи «приєднання» – не з'ясовані поняття сучасної української історіографії міжвоєнного періоду. *Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі:*

вибрані питання : колективна монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 77–97.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-73>

ДИЗАЙН-ПРОЕКТ ВИСТАВКИ ХЛІБА «ЗАРОДИЛАСЯ КРАЇНА У ТИХ ПОЛЯХ БЕЗМЕЖНИХ КОЛОСКІВ»

Цуркан К. А.

*здобувачка освітнього рівня бакалавр кафедри дизайну середовища
Харківська державна академія дизайну і мистецтв
м. Харків, Україна*

Мене завжди дивувало, як із, здавалося б, звичайнісінького зернятка, яке впало в землю, і простої води з-під крана (а точніше – з величезної глибини) народжується щось таке рідне й водночас грандіозне, як хліб. Ця виставка – моя спроба розповісти історію цього дива, про те, як скромні природні дари стали двигуном цілої країни. Для мене хліб – це набагато більше, ніж просто їжа. Я обрала саме таку тему бо хліб і хлібопекарські вироби, насправді, мають дуже великий вплив на мене і займають невід’ємну частину мого життя, бо хліб це сила, ситість та ґрунт людського життя і навіть комфорт рідного дому, що робить цю тему такою особливою, бо сім’я це головний початок життя у кожної людини.

Планувалося намагання показати сонце, ранок; той момент, коли поле колосків чи тільки зароджувальних зерняток осяює сонечко, як початок світлого та нового, там, де не присутні негативні емоції.

Хочеться показати, який шлях долає хліб, і як він, насамперед, уособлює життя людини і теж проходить через складні часи і має такі етапи існування як: коли хліб тільки почав з’являтися.

Частина 1. Звідки все пішло: від першого коржа до перших пекарень; основні 3 етапи життя хліба:

Перший етап: знаменитий рельєф з гробниці Ті в Саккарі (V династія, близько 2400 до н. Е.). На цих кадрах відбито повний цикл того, як народжувався хліб у Стародавньому Єгипті: від очищення зерна до його випікання у спеціальних керамічних формах. Саме з цих фресок починається шлях створення хліба.

Другий етап: фреска з Помпея (I століття н. е.), яка ідеально підходить для «середнього етапу». Вона була знайдена в Будинку Цестію (або Будинку пекаря) і зараз зберігається в Національному